

Список використаних джерел інформації:

1. Криворучко Ю. Інструменти дистанційного навчання для організації ефективного освоєння української мови та літератури, англійської мови. *Професійна освіта: теорія і практика*. 2022. № 1 – 2 (55 - 56). С. 104 – 109.
2. Тарнавська Т.В. Сутність інформаційних технологій в освіті. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. *Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_31
3. Тарнавська Т.В. Цифрові технології у навчальній, дослідницькій та інноваційній діяльності закладів вищої освіти. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2013. № 2. С. 110-117. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2013_2_22

Петренко Лариса Михайлівна

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу теорії і практики педагогічної освіти
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
Імені Івана Зязюна НАПН України,
голова правління ГО
«Інституту соціогуманітарної політики»
м. Київ, Україна

УПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Гене́за поняття «громадянське суспільство» має своє історичне коріння і сягає часів Аристотеля, отримало розвиток у працях Цицерона, І. Канта, Ж.-Ж. Руссо, Х. Арєндта. Пізніше концепція громадянського суспільства розроблялась у 17–18 ст. А. Смітом, Д. Фергюсоном та Дж. Локком, які небезпідставно пов'язували його виникнення з поділом праці та поступовим вивільненням господарської діяльності зі сфери політики, її усамостійненням і утвердженням як пріоритетної діяльності. В Україні громадянське суспільство має давні традиції в елементах місцевого самоврядування давньоруських міст.

У сучасному тлумаченні громадянське суспільство – це «суспільство, в основі якого лежить розгалужена мережа незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів» [4]. М. Рябчук наводить трактування цього феномену на рівні сприйняття у повсякденному вжитку, коли громадянське суспільство розуміють як «рівень громадянської свідомості певного суспільства, активність громадян у створенні громадських організацій». Він достатньо критично оцінює рівень розвитку громадянського

суспільства в Україні на початку ХХІ ст.: «Як і в усіх домодерних суспільствах, переважним джерелом добробуту в Україні нині є близькість до влади, а не справді легальна та ефективна господарська діяльність» [там саме]. За його переконанням, у зв'язку з цим проблемним є «утвердження самодіяльного, економічно незалежного від держави та непідвладного її примхам громадянина як основи повноцінного громадянського суспільства» [там саме]. Водночас науковець вважає, що така ситуація «не перешкоджає широкому входженню терміна «громадянське суспільство» у пропагандистський обіг поряд з іншими політичними гаслами на зразок «демократії», «ринку» та «інтеграції в Європу». З одного боку, це наражає термін на небезпеку профанації, з іншого – спонукає до його серйознішого теоретичного і практичного освоєння» [4].

У науковій літературі обґрунтовано різні підходи до розуміння громадянського суспільства. Наприклад, як характеристику з огляду на його самоорганізацію, ступінь розвитку демократії, реалізації прав і свобод людини та громадянина, виконання громадянами своїх політичних обов'язків цей феномен розглядає П. Любченко. Як особливий соціокультурний простір це явище представлено в дисертації О. Горбаня, в якій його сутність визначається мірою індивідуальної свободи, самоцінності й самовизначення окремо взятої особистості в суспільстві, а його зміст – взаємодією та взаємовідношенням незалежних один від одного і від держави індивідів [3]. У науковій праці Й. Габермаса (J. Habermas) громадське суспільство представлено як опис основних сфер суспільного життя: публічної, економічної, сімейної, громадської [9]. С. Соляр схиляється до думки, що «громадянське суспільство послуговується будь-якими формами комунікації членів суспільства для реалізації певних спільних інтересів», і тому треба розуміти як «сфера вільної комунікації учасників суспільних відносин, в основі якої перебувають не родинні зв'язки, а мета реалізації певних спільних інтересів – політичного, соціального, економічного, культурного та іншого характеру – знаходиться поза інститутами публічної влади [8, 276-277].

У нашому дослідженні конотація громадянського суспільства пов'язана з об'єктом педагогіки – явищем, яке обумовлює розвиток людського індивіда в процесі цілеспрямованої діяльності суспільства (освіти), та предметом – процесом особистісного розвитку людини в умовах її навчання, виховання та освіти [7, с. 21], який в умовах сталого розвитку суспільства набуває ознак безперервності, а отже, поширюється й на дорослих. Коріння практики виховання сягають глибинних пластів людської цивілізації й відображають досягнутий рівень культури кожною новою соціально-економічною формацією. Це стосується і сучасного глобалізованого світу. Вважаємо доречним нагадати, що процес і результати людського розвитку детермінуються впливом трьох генеральних чинників – спадковістю, середовищем і вихованням. Однак жоден фактор не діє самостійно і результат розвитку особистості залежить від їх суголосності [5]. Отже, вплив громадянського суспільства на формування системи цінностей сучасної молоді є безумовним.

На переконання Т. Бутківської, цінності складають основу життєдіяльності й представляють історично складені модули, способи зв'язку свідомості й буття людини й світу [1, с. 28]. Їх формування відбувається в процесі соціалізації особистості: спочатку індивідом засвоюється досвід попередніх поколінь, отримуючи соціально схвалені стереотипи поведінки, орієнтовані на соціокультурні цінності, одночасно він набуває власного досвіду, який допомагає йому адаптуватися в мікросередовищі. Відтак у кожній людині в процесі життєдіяльності формується особиста ієрархія цінностей, яка пов'язує індивідуальне та суспільне життя. Сформована система цінностей визначає сутність людини, певної спільноти, направленість їх дій і вчинків. Вона складається з національних цінностей, що формуються впродовж століть і тисячоліть, але не є усталеною. З часом під впливом різких змін економічного, суспільно-політичного, духовного життя відбувається їх трансформація: загальнолюдські цінності залишаються, а політичні, економічні, соціальні зазнають значних змін.

У сучасному світі умови життя постійно змінюються під впливом різних чинників. Такі різкі зміни сталися під час пандемії COVID-19, а 24 лютого 2022 р. життя українців змінила війна з російським агресором. Як це вплинуло на систему цінностей українців, досліджувала соціологічна група «Рейтинг» упродовж 17-18 серпня 2022 р. В опитуванні взяла участь тисяча українців віком від 18 років в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу, а також територій, де на момент опитування був відсутній український мобільний зв'язок [6].

За результатами проведеного дослідження, виявлено, що в умовах війни цінності українців зазнали незначних змін. Відзначається більша схильність до самовизначення та відкритості до змін, натомість традиційно домінують цінності доброти (збереження і підвищення добробуту близьких людей) та універсалізму (терпимість, захист добробуту всіх людей і природи). На високому рівні залишився конформізм (схильність до пасивних стандартів у поведінці, визнання наявного стану речей), цінності безпеки (безпека і стабільність суспільства, стосунків та самого себе) та традиційності (повага до культурних та релігійних звичаїв та ідей, вектор консерватизму). Як і в довоєнні часи українці найменше цінують багатство як цінність. Водночас спостерігається зростання підтримки цінностей гедонізму (прагнення насолоди або чуттєвого задоволення), стимуляції (прагнення новизни, необхідність змін і глибоких переживань) та особливо самостійності (самостійність думки й дії).

Для молоді найбільш цінними є самостійність, гедонізм та багатство. Респонденти середнього та старшого покоління надають перевагу таким консервативним цінностям, як традиційність та конформізм. При цьому самостійність, універсалізм, доброта, безпека та досягнення притаманні усім віковим категоріям українців [6]. Результати цього опитування заслуговують на уважне вивчення не тільки філософами, педагогами, психологами, соціологами, економістами та представниками інших наукових галузей, але і

можновладцями, яким народ делегував право стратегічного розвитку регіону, а разом з правом і відповідальність за розвиток громад.

Сьогодні, коли Україна опинилась під загрозою втрати незалежності й суверенітету, основними суспільно-державними (національними) цінностями на рівні держави визначено: соборність (єдність, неподільність усіх територій України, духовна єдність українців, спрямована на побудову успішної демократичної національної держави); самобутність (національна ідентичність, неповторність, оригінальність, які виявляються окремою особою чи групою осіб у ментально обумовленому художньо-мистецькому світосприйнятті, національно прийнятних способах спілкування, діяльності, поведінки); воля (здатність, намір, кероване намагання, прагнення досягти мети); гідність (відстоювання своїх духовно-моральних і державницьких позицій, усвідомлення власної ваги та громадянського обов'язку у міжнародній спільноті) [2].

Нині в Україні прийнято стратегічні документи, спрямовані на реалізацію державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: державні цільові, регіональні та місцеві програми; плани заходів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування. Складовими державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є: 1) національно-патріотичне виховання; 2) військово-патріотичне виховання; 3) громадянська освіта. Варто наголосити, що національно-патріотичне виховання стосується громадян України й закордонних українців усіх вікових груп. Громадянсько-патріотичне виховання передбачає залучення громадян до активної участі в громадському житті, а духовно-моральне виховання стосується всіх верств населення. Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» визначено ключові індикатори ефективності реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності та повноваження всіх суб'єктів (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, сили безпеки і оборони, юридичні особи та громадяни України, міжнародні організації, іноземні юридичні особи, іноземці та особи без громадянства, сім'я та інші соціальні інститути, що беруть участь у формуванні та реалізації державної політики в зазначеній сфері) [там саме].

У післявоєнній Україні особливо цінним стає досвід інших країн. Наприклад, заслуговує на увагу становлення громадянського суспільства в Німеччині. Саме ідея партнерства, обґрунтована відомим німецьким ученим-педагогом Теодором Вільгельмом у 1951 році як нова мета виховання, втілення ідеалу суспільної поведінки, відіграла визначальну роль у становленні нової держави у післявоєнний період. Він написав і видав книгу «Поворотні моменти в політичній освіті. Партнерство як освітнє завдання» («Wendepunkte der politischen Erziehung. Partnerschaft als pädagogische Aufgabe») під псевдонімом Фрідріх Отінгер.

За визначенням Дж. Ольбріха (J. Olbrich), партнерство є моделлю соціального виховання, спрямованого на формування людини у взаємодії з іншими людьми [10]. Такі моделі в Україні зазвичай досліджують учені в галузі соціальної педагогіки. Але ті зміни, які нині відбуваються в сучасному світі, вносять корективи в зміст діяльності педагога, трансформують його функції й відповідно професійні компетентності, змушують його виходити за стіни закладу освіти.

На розвиток системи цінностей молоді нині може впливати проєктна діяльність, особливо соціальні проєкти, які фінансуються партнерами із західних країн, міжнародними благодійниками. Вони спрямовані на підтримку нового покоління лідерів, які можуть мислити нестандартно, є талановитими й креативними, діють яскраво та нетривіально, творять зміни в технологіях і науці. Багато проєктів пропонується для покращення різних видів послуг для різних верств населення. Їх реалізація, безумовно, впливає, з одного боку, на покращення якості життя населення в громаді, а з іншої – на розвиток особистості – виконавця проєкта, його професіоналізм, загальну культуру, коло інтересів, розширення партнерської взаємодії тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що ті цінності, які домінують у суспільстві, мають потужний вплив на систему цінностей молоді. Вони відображають суть і рівень зрілості громадянського суспільства в цілому. Кожній окремій громаді й окремо взятому колективу, професійній спільноті притаманна своя система цінностей, яка впливає на рівень розвитку культури, соціальних інститутів – освіти, сім'ї, охорони здоров'я тощо. Але існує і зворотний вплив – вплив особистості на ціннісні орієнтації в колективі, громаді, суспільстві. Тому заклади освіти мають посилювати свою роль і авторитет у розвитку системи цінностей у майбутніх громадян і професіоналів, застосовуючи для цього всі доступні механізми.

Список використаних джерел інформації

1. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості. *Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб.* / [за заг. ред. О. В. Сухомлинської] ; АПН України. К., 1997. С. 27–31.
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: <http://surl.li/euyvsn> (дата звернення 20.03.2024 р.).
3. Горбань О. В. Громадянське суспільство: ідея та механізм її здійснення (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... д-ра філософ. наук : 09.00.03. Сімферополь, 2011. 36 с.
4. Громадянське суспільство. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-31976> (дата звернення 18.03.2024 р.)
5. Діагностика психічного розвитку: Пер. з чешск./ Авт. колектив: Шванцара Й. та ін. Прага: Авіценум, 1978. 388 с.

6. Загородній М. Які життєві цінності важливі для українців? Опитування. Українська правда. Життя. 24 серпня 2022 р. URL: <http://surl.li/roroh> (дата звернення 18.03.2024 р.).
7. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є вид., доп. 2001 р. 608 с.
8. Соляр С. Громадянське суспільство: загальнотеоретичні підходи до визначення. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 271-279.
9. Between Facts and Norms / J. Habermas. Cambridge, Mass : MIT Press, 1998. 631 p.
10. Olbrich, J. Geschichte der Erwachsenenbildung in Deutschland. Leske + Budrich Verlag, 2001. 456 p.

Сергієнко Наталія Володимирівна

викладач української мови і літератури
Ірпінського фахового коледжу економіки та права
м. Ірпінь, Україна

ЧИТАЦЬКИЙ КЛУБ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Книжка – це могутнє знаряддя, без неї я був би нічим або недорікуватим; я не міг би сказати юному серцю і сотої частини того, що йому треба сказати і що я говорю. Розумна, натхненна книжка нерідко вирішує долю людини.

Василь Сухомлинський

Рівень базової загальноосвітньої підготовки студентів-першокурсників незалежно від обраної спеціальності значною мірою визначається рівнем сформованості їхньої читацької компетентності. Тому є підстави визначати читацьку компетентність як ключову для різних освітніх галузей. Саме читання є найважливішим способом засвоєння базової інформації, інтелектуально-емоційною діяльністю особистості, специфічною формою її комунікативно-пізнавальної діяльності, а головне – одним із основних чинників її особистісного саморозвитку. Тому читацька компетентність як ключова – це якість, що виявляється в готовності та здатності особистості самостійно здобувати і застосовувати пов'язані з читанням знання і вміння для здійснення читацької діяльності, читацького й особистісного саморозвитку [2; 5].

Багаторічні напрацювання наукових співробітників відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України щодо розвитку шкільної літературної освіти дають підстави для визначення основних причин виникнення проблеми відсутності читацького інтересу в сучасних учнів. Серед визначених виокремлюємо такі: